

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Asia: HE 130/2024 vp laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta

Lakivaliokunta on pyytänyt minulta kirjallista asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä 130/2024 vp. Lausunnossa pyydetään arvioimaan hallituksen esityksessä ehdotettua eduskunnan työjärjestyksen 38.2 §:n kannalta (ehdotettuun muutokseen liittyvät oikeus- turva- ja yhdenvertaisuuskysymykset). Pyydettyä lausuntona esitän seuraavaa:

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että soviteltavaksi ei saisi ottaa väkivaltaa sisältäviä rikoksia, jotka ovat kohdistuneet rikoksesta epäillyn läheiseen. Sama koskisi henkeen ja terveyteen kohdistuneita rikoksia, seksuaalirikoksia, eräitä vapauteen liittyviä rikoksia sekä ryöstörikoksia.

Esityksen tavoitteena on, että sovittelulain mukaiseen sovitteluun ei enää otettaisi väkivaltaa sisältäviä rikoksia tai muita vastaavatyypisiä rikoksia, joissa uhri ja rikoksesta epäilty ovat tai ovat olleet lähisuhteessa keskenään ja joissa siksi on vaikeaa selvittää, onko uhri antanut suostumuksensa sovitteluun vapaaehtoisesti. Samalla pyritään varmistamaan, että kun kyse on lähisuhteesta tapahtuneesta rikoksesta, rikosprosessi ei voisi päättyä sen vuoksi, että asiassa on saavutettu sovittelulain mukainen sovinto (ks. HE, s. 29).

Ehdotus merkitsisi sitä, että lähisuhderikoksen tekijät ja uhrin olisivat eri asemassa kuin muut vastaavan rikoksen tekijät ja uhrin sen suhteen, että lähisuhderikosten osalta ei ole käytettävissä laissa säädettyä sovittelumenettelyä.

Ehdotusta on tältä osin arvioitava suhteessa perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussääntelyyn. Sen 1 momentti sisältää yhdenvertaisuutta koskevan yleislausekkeen, jonka mukaan

ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Tätä täydentää 2 momentin syrjintäkielto, jonka mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Ehdotuksen arvioinnin kannalta voidaan pitää relevanttina myös pykälän 4 momentin asettamaa perustuslaillista toimeksiantoa edistää sukupuolten tasa-arvoa.

Perustuslain yhdenvertaisuussäännös velvoittaa vakiintuneen tulkinnan mukaan myös lainsäätäjää, mutta perustuslakivaliokunnan käytännössä on samalla korostettu, että yhdenvertaisuusperiaatteesta ei voi johtua tiukkoja rajoja lainsäätäjän harkinnalle pyrittäessä kulloisenkin yhteiskuntakehityksen vaatimaan sääntelyyn. Tällöinkään erottelut eivät saa olla mielivaltaisia, eivätkä erot saa muodostua kohtuuttomiksi.

Hallituksen esityksessä on monipuolisesti käsitelty sekä sovittelusta luopumisen etuja että mahdollisia kielteisiä vaikutuksia. Ehdotuksen taustalla on käsitys, jonka mukaan lähisuhdeväkivaltaa koskeviin rikoksiin liittyy erityispiirteitä, joiden vuoksi sovittelu ei välttämättä sovi hyvin niiden käsittelyyn. Hallituksen esityksen perusteluista ilmenee, että valtaosa lähisuhdeväkivallan uhreista on naisia. Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa on pidettävä yhtenä naisiin kohdistuvan syrjinnän muotona. Istanbulin sopimus velvoittaa Suomea toimimaan aktiivisesti naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseksi. Perusteluista ilmenee myös, että kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontakäytännön mukaan rikosvastuun toteuttamista pidetään lähisuhdeväkivallan osalta ensisijaisena suhteessa tällaisten rikosten sovitteluun (ks. HE, s. 17-18).

Lähisuhdeväkivaltarikoksiin liittyy erityispiirteitä sovittelun käyttökelpoisuuden näkökulmasta. Tällaisia ovat kysymys rikoksen tekijän ja uhrin välisen suhteen epätasapainosta ja heidän välillään vallitsevasta valta-asetelmasta samoin kuin kysymys sovitteluun suostumuksen vapaaehtoisuuden tosiasiallisuudesta. Rikoslaissa on voitu jo nykyisin antaa merkitystä sille, tapahtuuko rikos läheisten kesken (ks. RL 21:16).

Arvioni mukaan kysymys lähisuhderikosten sulkemiselle sovittelumahdollisuuden ulkopuolelle voidaan esittää perustuslain yhdenvertaisuussääntelyn kannalta hyväksyttäviä, tällaisen rikoksen uhrin asemaan ja hänen oikeuksiensa turvaamiseen liittyviä perusteluja. Kyse on lainsäätäjän harkintamarginaaliin sisältyvästä punnintaratkaisusta, jossa perustuslain yhdenvertaisuussäännökset mahdollistaisivat erilaisia lainsäädännöllisiä vaihtoehtoja. Huolimatta siitä, että ehdotukseen voidaan kohdistaa myös kriittistä

arvostelua, eivät tällaiset seikat mielestäni aseta valtiosääntöoikeudellisia esteitä hallituksen esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen hyväksymiselle.

Hallituksen esityksen perustelujen mukaan voidaan katsoa, että tiettyjen lähisuhteessa tapahtuneiden rikosten uhreilla olisi jatkossa muita heikkommat mahdollisuudet päästä käsittelemään rikoksesta aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi (HE, s. 55). Perustelujen mukaan lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämisellä myös heikennettäisiin osapuolten itsemääräämisoikeuden toteutumista, sillä he eivät jatkossa pääsisi sovittelun piiriin, vaikka sekä uhrilla että epäillyllä olisi aito halu päästä käsittelemään rikosta puolueettoman sovittelijan läsnä ollessa (HE, s. 39). Tältä osin on todettava, että koko rikosasioiden sovittelujärjestelmä on lainsäädännöllä luotu järjestelmä, jonka soveltamisala on lainsäätäjän harkinnassa perustuslain yhdenvertaisuussäntelystä johtuvat reunaehdot huomioon ottaen. Perustuslaki ei edellytä sovitteluun pääsemisen turvaamista subjektiivisena oikeutena, vaan sen mukaan sekä rikoksesta syytetyn että asianomistajan oikeusturva rikosasioissa toteutuu keskeisesti oikeudenmukaisessa oikeudenkäynnissä (PL 21 §).

Eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 2 momentin mukaan valiokunnan on pyydettävä asiasta lausunto perustuslakivaliokunnalta, jos valiokunnassa valmistelevasti käsiteltävän lakiehdotuksen perustuslainmukaisuudesta tai suhteesta kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin on epäselvyyttä. Säännös tulee sovellettavaksi, jos mietintövaliokunnassa on asian käsittelyn yhteydessä noussut esiin perusteltu epäily siitä, että lakiehdotukseen sisältyy säätämisyjärjestykseen vaikuttava ristiriita perustuslain kanssa tai että ehdotus olisi ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Oman arvioni mukaan käsiteltävänä olevaan lakiehdotukseen ei sisälly sellaista perusteltua epäselvyyttä lain perustuslainmukaisuudesta tai suhteesta kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, jotka edellyttäisivät eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 2 momentissa tarkoitetun lausunnon pyytämistä perustuslakivaliokunnalta.

Turussa 31.10.2024

Veli-Pekka Viljanen

Valtiosääntöoikeuden professori (Turun yliopisto)

